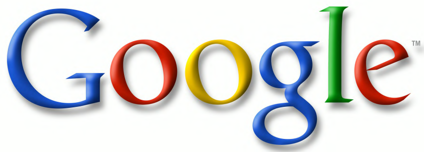

DE NVPER

SVB D. CAROLO REPERTIS Insulis, simulq; incolarum moribus, R. Petri Martyris, Enchiridion, Dominæ Margaritæ, Diui Max. Cæs. filiæ dicatum.

BASILEAE, ANNO M. D. XXI.

MAGNIFICO EQVITI IOANNI CATENAEO SALEDIENSI EX BENACO, diui quondã Maximiliani Cæs. Augusti, nunc diuæ Margaritæ Augustæ filiæ medico clarissimo,

Adam Petri deditissimus.

NTEGRITATEM, summã rei medicæ in te scientiã nulli non licet coniectura cognoscere, uir sanctissime, postq̃ te diuus Maximilianus, qui in eligẽdis omnibus amicis, nedum in medico, in cuius manus ipsa uita tradenda erat, diligẽtissimus fuit, tanto amore tam singulari familiaritate amplexus est, & tam rara liberalitate fouit, ut uideatur nihil in te ornando accedere potuisse. Præter hæc uidemus te filiæ suę ab ipso dono relictum: quod uel unum certissimo argumento est, te ei fidissimum & probatissimum fuisse. Tuæ uero naturæ bonitas & humanitas, tuus in bonarum literarũ studiosos fauor, ubiq; gentium prædicata sunt. Quis igitur, nõ dico nihil de te meritus, sed uel ignotissim⁹ adeo timidus esse possit, ut non audeat, a uiri omniũ uirtutũ genere cumulati, benignitate, etiã maxima petere? Tam diuinus enim animus ad benemerendũ non potest non propensissimus esse. Quare nobis iãdiu omnes temporis articulos, in diuã Margaritam dominã tuam studium & officiũ, nomine omniũ musas amantiũ, ostendendi captantibus (id eñ omnes impense cupiũt, ut æquũ est, & ut iure debent, Quandoquidẽ te nostrũ patronũ, musarũ principem, & Ioannem Marnisium, uirũ oĩbus modis incõparabilẽ, tã benigniter, ita splendide fouet.) Ecce iã tandẽ occasionẽ, quã cupidissime arripimus, libellũ eñ illũ de nuper insularũ repertarũ natura, Petri Martyris, dñæ uestræ Protonotarij, uiri quom in oĩbus bonis literis cum primis docti, tũ uero in omnium rerũ natura & cognitione indaganda pręcipue diligentis, nũcupari illi uisum est: & pulchre cõuenire uidet̃, ut eius autoris opus quoq; ei dedicet̃, cui ipse est deuotissimus. Id aũt quicquid ẽ, nostris typis impssum, te obtestamur ut ei reddas, tuisq; uerbis ex musca elephantũ facias apud Margaritam quibusuis margaritis candidiorẽ, atq; eã certiorẽ reddas, oẽs doctos, oẽs bonos nõ nescios esse, se illi plurimum debere, ideoq; maiora aliquando accepturã. Vale cũ tuis basilice. Basileæ Nonis Ianuarij.

REVEREN. DOMINI PROTONOTARII PETRI MARTYRIS DE INSVLIS NVPER REPERTIS ET ILLARVM GENTIVM MORIBVS LIBELLVS.

EX MEARVM decadũ libellis in uulgus emissis colligere licet, Pater sancte, fugitiuos quosdam ad uicina Darienis appulsos nostrorum libellos admirantes dixisse, terras se aliquando incoluisse, quorum habitatores instrumentis uterentur eiuscemodi, ac politice legibus parentes uiuerent, atriaq; ac templa lapidibus constructa magnifice, plateas etiam, stratasq; uias ordinẽ composito ubi negotientur haberent. eas nũc terras nostri repperere, qui autores fuerint, quomodo res processerit, attente audiat Beatitudo tua: Quãdoquidem tuo throno subdenda pro tempore in lucem prodeant hæc omnia.

De insula Cuba, quam Fernandinam placuit appellari, Hispaniolæ occidentali proxima, Septẽtrionalis tamẽ adeo ut Cancri tropicus mediam secet Cubam:

Hispaniola uero a tropico distet ad equatorē gradus aliquot. pauca tetigimus hactenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta. Primarium a diuo Iacobo Hispaniarum patrono nomen sumit. Natiuum est ibi aurum, & montanum, & fluuiale. auro suffodiendo inuigilatur. Quo anno libelli mei portas clauserūt, tres Hispani ex antiquioribus Cubæ ciuibus, Franciscus Fernandes Cordubensis, Lupus Ocho. Caicedus, & Christophorus Morantes, nouas quærere terras instituunt. Est inquietus & semper magna moliens Hispanorum animus. tria instruunt eius generis nauigia, quæ appellat Hispanus Carauellas, propriis impensis: habita a gubernatore Dieco Velasquem nauigandi potestate ex angulo Cubæ occidentali, qui sancti Antonii nomē adeptus est. Altum capiunt cum centum & decem uiris. Est hic angulus ad reficiēdas naues, ac aquationi, ac lignationi aptissimus: cælo tantum & aqua contenti sex adnauigant inter Zephirū & Austrum dies, ac dimidium, quo tempore sex tantum & sexaginta se miliaria percurrisse arbitrantur. Stabant autem in ancoris ubicunq; sol cadēs illos deprehendebat: ne per ignotum pelagus errantes, scopulis illiderentur, aut harenosis uadis impliciti mergerētur. In insulam incidunt ingentem, nomine Iucatanam cuius initium incolæ Eccampi uocant. oppidū in littore situm adeūt, magnum adeo, ut Cairum illud nostri dixerint. hospitaliter ab incolis nostri suscipiūtur, ingressi

gressi sūma sunt repleti admiratione. turritas domos, tēpla magnifica, uias ordine stratas ac plateas, ac nūdinaria ibi agi cōmertia, reperiunt: lapideç sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria confectæ: ad prima domorum impluuia & primas habitationes p duodecim aut decem gradus ascenditur: non tegulis tātum, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertæ sunt. Mutuis se muneribus afficiunt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia perpulchre formata barbari nostris, nostri autē illis sericeas ac laneas uestes, uitreos etiam calculos, & auricalchea tintinabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula flocci faciebant nostra, quia illi lucidiora ex quibusdā lapillis assequuntur. Vestita est hæc gens non lana, qa pecudes non habent, sed gonsapio mille modis & uariis fucato coloribus. Fœminæ a cingulo ad talū induuntur, uelaminibusq; diuersis caput & pectora tegūt, & pudice cauent, ne pes aut crus illis uisatur. Templa frequentāt, ad quæ primarii uias ex propriis domibus sternunt: Idolorum culturæ indulgent, sunt Recutiti. summa fide negotiantur, permutando tamen sine pecuniis. Cruces ornant. Vnde id habuerint interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transiisse aliquando uirum quendam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in sui memoriam reliquerit: Alij, obijsse lucidiorem sole hominē in eo opificio. certi nil habetur.

Aliquot ibi dies commorati, iam uidebantur inco

his esse molesti. nullius enim hospitis est grata mora longa. commeatum capiunt, recta tendunt ad occidentem per prouinciam Comi & Maiam dictas ab accolis, praeterlapsi sunt, aquam tantum & signa ex itinere capientes, barbari littorales nostras admirabantur naues mari natantes, ad quas uisendas & foeminae permixtae uiris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari non sine stupore illorum aedificia, sed praecipue templa littoribus proxima, in modum arcium erecta prospectabant. Iacere tandem ancoras placuit ad miliaria centum, decē in prouincia, cui nomen Campechium, cuius oppidum est domorum trium milium, amice se inuicem complectuntur, nauticam nostrorum artem, nauigiorum magnitudinē, uela, amplustra, resq; caeteras barbari attoniti admirabantur. Vbi excussorum tormentorum tonitrua, fumosum ac sulphureum odoremq; ignitum senserunt, a deo mitti fulmina arbitrabantur. In atrio Regulus nostros benigne magnificeq; hospitatus est. Post sumptas more illorum epulas, in quibus pauones habent & altilia, uolucres etiā montanas & nemorales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures, anates, & anseres, cuniculos, ultra haec lupos, leones, tigres, uulpes, & quadrupedes agrestes ut apros, ceruos & lepores. Ducti sunt nostri cū regio comitatu ad latum compitum in oppidi latere situm: ostendunt nostris quadratum quatuor graduū erectum marmoreum, partim ex tenaci bitumine, par

tim

tim ex lapillis pulpitum: cui hominis inhærebat simulacrum super sculptum: adhærētibus illi duobus quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis uterū, uti canes rabidi uidebantur uelle dilacerare. Serpens bitumine ac lapillis cōpacta, pedum longa septē & quadraginta, uti bos magnus marmoreum leonē uorans, recenti cruore irrorata simulacro astabat, proximi solo affixi erant tres tigni, quos tres alij lapidibus suffulti transuersabant. In eo loco reos puniunt: in cuius rei argumentum, stratas uiderunt innumeras cruore illitas & confractas sagittas. & mortuorum ossa in uicinam cortem proiecta. Domus & hic sunt ex calce & lapidibus ędificatæ. Regulo Lazari nomen indiderūt quia Lazari die terrā ceperunt. Abeunt ad milia inde, ad occidētem semper, quindecim. Prouinciā captāt nomine Aquanil, cuius oppidum Mosco dicitur, Regulus Capoton, ultima acuta. Hostiliter in spectat nostros hic regulus, insidias nostris struit, petentibus aquam, trans collem proximum fontes esse innuunt, qua iter erat per angustas semitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum & telorū gestamine, fraudem sensere, tendere ulterius nostri recusant. pallantes & imparatos adoriuntur nostros barbari, mille amplius sternunt fugientes nostros, cenoso in littore, (erat enim ibi mare cenosum) implicantur, duoos & uiginti sagittis transuerberatos perimunt: reli

quos.

quos maiori ex parte uulnerant. Tribus & triginta, in quiunt, classis ipsum prætorem Franciscum Fernandem uulneribus percussum. Fere nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles processissent, pempti fuissent ad unum, Mœsti ergo redeunt, qui superfuere ad Fernandinam insulam unde uenerant, ac cum fletu & gemitibus ob relictos & præsentes uulneratos a socijs recipiuntur. His intellectis Cubæ Fernandinę, gubernator Diecus Velasquē quatuor Carauellarū classem instruit cum hominibus circiter trecentis: Huic classiculæ præfecit nepotem suum Ioannem Grisaluam additis, subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Mōtegio & commēdatario Petro Aluarado, Nauclero autem eodem Antonio Alamino prioris classiculæ rectore. Idem iter capiunt, sed australius aliquāto ad milia forte septuaginta: turrim ex alto uident, terram minime. Ex turri duce, insulā apprehendūt, nomine Cozumellam, a qua suaues se olfecisse odores spacio trium miliariorum uento inde perflante, inquiunt. Ambitu reperiunt esse miliariorū quinq; ac quadraginta. plana est, gleba fortunatissima, aurum habet, sed peregrinū aliunde allatum: melle abundat, & fruticibus, ac hortensibus, uolucribus etiam & quadrupedibus. Est horū incolarum, ut breuibus absoluā, ea oeconomia & politica, quæ de Iucatana: domus, templa, uiæ, cōmertia. uirorum ac fœminarum gestamina ex gonsapio non laneo uel serico. Domus lapideæ, culmo contectæ, ubi

sit la

sit lapidum penuria, sed ubi sit lapicidinarũ copia, laminis lapideis conteguntur; marmoreos postes i n plerisqꝫ, ueluti apud nos pleræqꝫ domus, habent. Turres ibi uetustas dirutarũ uestigia redolentes repererunt: Vnam præ cæteris graduũ octodecim, ut ad illustria templa conscenditur. Nostras sunt admirati naues, & nauticam artem, noluerunt hospites primo impetu, benigne eos tandem admiserunt: turrim conscendũt duce primario, quem sacerdotem credũt: Vexillum in cacumine sistũt, regi Castellæ imperiũ adiudicãt, sanctæ crucis nomẽ insulæ assignãt, quia ad nonas Maij sanctæ crucis festo sunt ĩsulã ingressi. Cozumellã uero inquĩt, appellari a Regulo Cozumellao, cuius maiores ipse iactat fuisse huius insulæ habitatores. Cameras in turri reperere, statuis tum marmoreis, tũ fictilibus ursorum simulacris instructas, quos unisono cantu elato inuocant, suauibus adolent odoribus, uti Penates eos colunt: res ibi diuina celebrata est, sunt recutiti. Regulus hic eleganter ex gonsapio uelamine indutꝰ, pedis unius digitos abscissos habebat: natãti piscis uorax, qui Tuberon dicitur, uno morsu digitos rapuerat, laute copioseqꝫ nostros aluit. Post triduum abeunt ad occidentẽ semper, uidẽt procul montes, Iucatana erat insula, quæ a Cozumella quinqꝫ tantũ milibus passuum distat, Iucatanæ latus meridionale capiunt, putato continenti proximum circũeunt, illã nequeunt uniuersam, ob frequentes scopulos, & ob ha-

b renosa

renosa uada. Ad iam notum latus boreale Alaminus Nauclerus naues reducit. Ad idem oppidum Campechiũ & Lazarũ Regulũ, ad quẽ priores superiori anno proficiscuntur, placide suscepti ad oppidũ inuitantur: inuitasse pœnituit: ad lapidis iactũ ab opido nostros sistere iubent, accolæ abire imperant; aquandi petunt copiã priusq̃ discedãt nr̃i, puteũ, a tergo relictũ monstrãt, licere inde aquã haurire, aliũde minime inqũt: p noctatũ ẽ in uicino putei cãpo: diffidũt barbari, armatorũ tria circiter milia castra locãt, nõ lõge a nr̃is. pars utraq; noctẽ duxit insomnẽ, illi nr̃orũ eruptionẽ in pagũ, nr̃i barbarorũ ĩpetũ repentinũ ueriti, tubarũ clãgorib⁹ & tympanorũ boatu somnolẽtos excitabãt, ubi illuxit, accedũt barbari, appellãt interpretes Cubenses nr̃os, quorũ idioma, si nõ idẽ, cõsangnineũ tñ. face thurea inter utrũq; agmen accensa, minantur internitionẽ ni prius abire properauerint, q̃ fax extinguatur, nolle se hospites protestantur, fax consumitur, deuenitur ad manus, perimũt e nostris unũ, quẽ sagitta male scutatũ reperit, multi feriuntur, ad tormenta quæ apud puteũ erant locata, se reducunt nostri, ut inde globos iaculẽtur in barbaros, retrocedũt ad opidũ barbari, milites feruenti animo cupiebãt illos ꝑsequi, uetuit Grisalua prætor. Inde procedunt ad Iucatanæ calcem ultimũ, ducentorũ reperiunt esse miliorũ. amplius productã ab Oriente in Occidentẽ: portũ petunt egregium, cui nomẽ dedere, Portus desyderat⁹. Ad terras deinde

trans

trāsfretāt alias, & terrā ꝓhēdūt Iucatanæ uicinā ab occidente, dubitāt sit insula, necne: cōtinēti esse annexā arbitrātur. Est ibi sinus quē suspicātur ambitū utraq; terra, nil certi, Calluacā, alij oloan ab accolis hæc tellus appellatur. flumē ingēs ibi reptū dat suo furore in pelagus potabiles aq̄s: duorū miliū spacio a ꝑtore Grisalua appellarūt flumē. Admirati nr̄as moles mari natantes barbari accolæ utrāq; fluminis ripā ad sex milia armatorū, scutis aureis, arcubus & sagittis, ensibus etiā latis & hastis adustis armati obsidēt, ꝓhibituri descēsum & littus tutaturi. stat ea nocte ꝑs utraq; in alis, prima luce ecce Canoas circiter cētū armatis plenas (diximus alias, Canoas esse lēbos unilígneos) & hic se cubenses interp̄tes, & hi sat cōmode cōueniebāt in lingua, pax oblata ꝑ interp̄tes admittitur, accedit una Canoa, reliquæ sistūt. Canoæ rector q̄d nr̄i q̄ritēt ꝑ alienas terras ꝑconctatur, aurū cupe rñdetur, ꝑmutatiōe tñ, nō gratuito aut uiolēter, redit Canoa q̄d actū sit regulo referūt nautæ, accersitus regulus uenit libēs. O narratu dignū p̄r sancte. cubicularium ad se uocat Regulus, cubicularia iubet afferre ornamēta, ut ꝑtorē nr̄m Grisaluam ornet, imperat a calceo, incipit aureo illū induere, ocreas thoracē, & quicquid armorū ex ferro, aut calybe solet, catafractus nr̄ aliq̄s ꝓditurus ad pugnā sibi sumere, uniuersum id ex auro miris modis formato Regulus Grisaluæ imptitur. Cōpēsat Grisalua sericeis, laneis ac lineis uestibus, rebusq; alijs nr̄atibus. In huius Iucatanæ ini

tio quando in Cozumellam traijcerunt, in Canoam pi
scatoriam inciderunt, nouem inerant hamis aureis pi
scantes incolæ inermes, capiunt omnes nil timētes. Ex
illis unum agnouit hic Regulus, se tantundē auri mis-
surum in crastinum pollicietur ad Grisaluam, quanti
ponderis uir ille reperiretur, negauit redemptionem
socijs inuitis prætor, illum retinuit, ac discessit, quid ul
tra faciat recogniturus, ad milia centū circiter, ad ze-
phyrum semper, sinum ingentem reperiūt, in quo tres
paruæ insulæ sitæ erant, adeūt grandiorem. proh cru-
dele facinus, pater sancte, proh truculentas hominum
mentes, stomacho claudat portas Beatitudo tua, ne p
turbetur, pueros puellasq; suis dijs imolāt passim: sunt
recutiti. simulacra quæ colunt, partim sunt marmorea
quædam alia fictilia, marmoreas inter imagines extat
leo pertusa ceruice, in quam miserorum sanguinē pro
ijciunt, ut inde fluat in lacunam marmoream. Quibus
ceremonijs miserorum sanguinem litent referamus:
non iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta uicti-
ma cor eruunt, ex cuius calido cruore idolorum labia
illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunā. inde in
apertum, cor & exta comburunt, gratum fumum dijs
fore arbitrantur. Ex idolis unum est uirile, quod infle
xo capite lacunam sanguinariam superius spectat, tan-
quā acceptans sacrificium hostiarum. torulos brachi
orum & femorum, ac surarum pulpas edūt. precipue
si hostem bello uictum sacrificauerint. Riuum concre
ti san

ti sanguinis, ueluti ex carnificina exeũtem repererũt. ex insulis uicinis ad id facinoris miseros transportãt, capita cadaueraq; ibi truncata uiderunt innumera in/tegra etiam pleraq; uelaminibus cõtecta. Vniuersi tra/ctus illi auro gemmisq; abundant. perrans insulã unus e nostris, in duos semisuffusos urceos alabastrinos p/pulchre laboratos lapillis incidit, diuersorum colorũ plenos. Aiunt lapillũ se reperisse, qui missus est ad gu/bernatorem, ualoris duorum milium Castellanorũ au/ri. Sacrificij hanc insulam appellarũt. Extant & in hu/ius Colluacanæ lateribus aliæ sitæ insulæ, in quib' so/læ mulieres habitant sine uirorum cõmertio: putãt alij qui Amazonico uiuere more: qui prudentius rem pon/derant, coenobitas esse uirgines, secessũ gaudentes, uti apud nos, & multis in locis apud ueteres Vestales, aut Bonæ deæ sacræ. Certis anni temporibus traijciũt ad eas uiri, non coitus causa, sed moti pietate, campos & hortos illis composituri, quo cultu queant uitam du/cere. Fama tamen uiget, esse alias insulas foeminarum sedes, sed corruptarum, quæ mamillam a teneris scin/dunt, quo facilius queant sagittariam artem exercere. Ad easq; traijcere coitus causa uiros, nec retinere ma/res. fabulam puto. Ad littus ergo Colluacanæ terræ se applicant nostri, placide negotiãtur, aureum Regu/lus cacabum, armillas, torques, bullas, multaq; præ/terea diuersorum generum monilia nostris impartit' est, nostri contra nostratibus illum alacrem reddunt,

Figere hic pedē, & coloniam deducere cupiebant: pro hibuit Grisalua prætor, desperatis animis uixerūt eo tempore cōmilitones in prætorē. Turritis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis amplissimis, quindecim, & alicubi uiginti miliū domorum se aliqua uidisse attestantur. Sunt nō ubiqꝫ cōnexæ domus, hortis & cortibus intersecātibus, multæ distāt a seipsis: plateas habent mœnibus circūseptas, in quibus fora nundinasqꝫ exercent, uias ordine stratas, furnos, fornacesqꝫ, calcē ac lateres coctos habent, figulos, lignariosqꝫ fabros, & artifices mœchanicarūqꝫ artiū omniū opifices asseruntur egregios. Potanchanus hic regulus dicitur, regio Palmaria, eius oppidū regiū aiunt esse domorum quindecim miliū. Quādo nouos hospites suscipiūt, quos pacē in illis terris admittunt, in amicitiæ fœdus sibiipsis cū nouacula uel gladio lapideo sanguinis parūper ex lingua uel manu, aut lacerto, uel alia quauis corporis pte, hospite inspectante eruūt. sacerdotes uiuūt cœlibes & incorrupti. quid sit coire nemo ītelligit donec nubat. Nefas & morte piandū est aliter accidere. In fœminis mira castitas. Licet unicuiqꝫ potēti, postq̄ unā duxerit uxorē, habere pellices quotquot uoluerit, sed nupta adulterio cōprehensa uenditur a marito, primario tñ principi, a quo licet mulieris propinquis illā redimere. Nemini non cōiugato, phas est iungi in mensa, uel eadē lance uesci, aut poculo bibere, pareqꝫ se cōiugato se præbere. Augusto Septēbriqꝫ mense quinqꝫ

ac triginta dies abstinēt, nō a carnibus modo, quas assequuntur optimas, sed neq; piscibus uescuntur, aut re aliqu a, quæ sanguinē nutriat. hortēsibus ac legumini bus illos dies pagunt. Menses uiginti dierū numero claudūt, Annū uero mensibus uiginti. aliquot ibi dies lautos egere. Abeūt, littus idē secuti: regulū coueniūt aliū, cui nomē dedere Ouandus: regulus ubi nostros aurū cupere intellexit, laminas cōflatas attulit aureas, se copiā eius metalli desyderare prætor. significauit p interpretes. Postero die aureū hominis simulacrū, pygmeū, flabellūq; aureū, & artificio uario laruam iubet afferri, calculorūq; serta, pectoraliū & bullarū copiā, & diuersorū generū ornamēta & uariorū colorū lapil los nr̄is est impetitus, dapibus quoq; lautissimis psapide cōditis saturauit. In littore inuitatos pperanti cursu, frondētib9 ramis ex reguli mādato erectis, ilico scenis cōtegebāt, inertes in ramis ferēdis, familiares regulus pcutiebat sceptro, qd̄ manu gestabat, serui demisso uultu q̄cūq; uerbera patiēter sustinebāt: Interrogatus, ubi nā auri tanta colligeretur copia, pximos digito monstrauit mōtes, & flumina ab illis decurrentia. Sunt hij fluminib9 ac lacub9 adeo assueti, ut idē illis sit natare, quod terra incedere. mergūtur flumine qn̄ aurū placet colligere, manusq; harenis efferunt plenas demū de manu in manū cribrantes harenā, aurū deligūt: Spatio duarū horarū dicūt auro implere cannulā digitalē. de suffumigijs & hax terrarū odorib9 dulcia mollia

molliaq; dici queũt, quæ prætermittimus, quia magis ad effœminandos animos faciunt, q̃ ad bonos mores. Puerum annorum duodecim oblatum a Regulo recusauit prætor, puellam admisit pulchre ornatam, socijs inuitis puerum abiecit. Ex lapillis ab hoc Regulo habitis, unum scribunt esse ualoris duorum miliũ castellanorum auri. Discedunt tandem ab hoc Regulo auro & gemmis onusti. Grisalua prætor unã e Carauellis ad patruum gubernatorẽ destinat ad Fernandinã cum nuncijs & habitis auro & gẽmis. Littus interea secunt reliqui occidentem uersus, una uero propius fere littus abradebat, qua Franciscus Montegius subprætor uehebatur, duæ per altum tendebãt in prospectu: admirati accolæ, rem nouam miraculo ascribunt. duodecim ad Montegium ueniunt Canoæ, per interpretes colloquũtur, benigne se inuicem salutant, supplices orant incolæ ut descendant, magna pollicentur si Regulum patriæ adierint. precibus eorũ negat Mõtegius se posse annuere, quia socij nimis a se distarent contentos tamen dimisit datis quibusdam nostratib⁹ muneribus illis gratis, quia ignota sunt. Celebre opidum aliud adeunt, ad littus sese applicãt una tres, Camarellæ prohibentur ab accolis descendere, scutis, arcubus plenis pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adustis armati, ad nostros prodeũt: sagittas iaculantur eminus illi, tormentorum globulos in barbaros nostri. Machinarum strepitum admirati, ac furore

tore perterriti, aufugiunt, pacem optant. Iam cōmeatus nostris deficiebāt, iam quassatæ longis itineribus naues erant. Ad insulam igitur Fernandinam factis & repertis antedictis, cōtētus Grisalua, socij haud quaquā, reuertūtur. Nunc diuertendū est parumper, & alia nauigatio pertractāda. Hinc ad has regrediemur terras, quas nostri repetierūt. Dicetus idem Velasquē gubernator eodem fere tempore, quo classem eā quatuor Carauellarum parauerat, aliam destinauit unius Carauellæ tantum, & uno Bergantino comite, cum uiris quinq; ac quadraginta, uiolentas hi manus in accolas exercuerunt. Idolorum sectatores sunt, & recutiti, propterea licere illos trahere ad aurum suffodiendum putauerunt. Sunt littori continentis in modum proximæ paruæ insulæ multæ, ubertate soli, & fortunatissima gleba, beatæ. Guanapan Guanguan Quitilla, ex una istarum tercentum rapiunt utriusq; sexus accolas. (Huic insulæ imposuere nomen sanctæ Marinæ) in Carauellam hos inculcant, & ad Fernandinam tendūnt, Bergantinum cum socijs quinq; ac uiginti relinquunt qui dent operam uenationi hominū ulteriori. Portus quem prehendit Carauella, Carenas dicitur, distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi, milia ducenta quinquaginta. Hæc insula est longissima porrecta ab Oriente in Occidentem, quam cancri tropicus interse cat. Miserorum uindictam quærēte fortuna, e custodibus in terram descendunt quidā, pauci remanent. Na

cti occasionē recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorū telis ruunt in custodes, perimunt sex: desiliūt in mare reliqui: Cauarella potiuntur insulares, regere illā didicerant, redeunt in patriā. sed primo in eādem insulam uicinā descendunt, Carauellā exurunt, tela secum asportant, lembis traijciunt ad suos, relictos nostros cū Bergantino adoriuntur, prostrāt, perimunt: q euasere infelices ad Bergantinū ꝓfugiunt. Arbor est littori ꝓxima, crucē in eius arboris cacumine locant & superiorē arboris corticē his uerbis inscribūt: Vannuis Aldarieci. Est Dacien fluuius, in cui⁹ ripa situ est oppidū putati cōtinentis primariū. Re intellecta gubernator in relictoꝶ auxiliū ꝓpere mittit naues duas, bellatoribus onustas. sero sapiunt, res iā acta erat, crucē secuti littus adeunt: literas legunt arbori isculptas: nō ausi sunt fortunā tentare: cū desperatis egregie armatis ꝑcipue recedūt, ex insula ꝓxima isti tanq̄ lepores abducunt utriusq; sexus quingētos, eadē causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idē his euenit ad Fernandinā applicatis, unū e nauibus ferociter aggrediuntur, acriter dimicādo, custodes Hispanos perimunt quosdā: cæteri sese in mare ꝓijciunt, & ad sociā, quæ ꝓxima erat, Carauellā, adnatant, una oēs cū supstite Carauella raptatā adoriuntur. Dubia fuit quatuor horaꝶ spacio uictoria, pro libertate recuperanda tā uiri q̄ fœminæ rabide pugnabant, ne adeptam amitterent prædam, Hispani acrius dimicabant,

uicerunt

nicerunt Hispani tandem, quia pertractãdis essent agi liores, in mare sese proijciunt uicti barbari, cum lin- tribus recolliguntur, tum ferro perempti in certamine tum aquis suffocati circiter centum: defuere ex Hispa- nis pauci. ad diui Iacobi oppidum & aurifodinas tra- huntur. Ad aliam dehinc tendũt e uicinis insulis, quæ sunt ibi frequẽtiores, ꝙ in nostro ionio symplegades, quarum congeriem Archipelagus uulgus appellat. hostiliter suscipiuntur, quotquot e nauibus descen- derunt, perempti aut percussi sunt. putant hanc esse in sulam, Ioannes quidam Pontius, unius classiculæ præ fectus adiuit, & perturbatos reliquit: fugatur ab acco lis, floridãq; appellauerat, quia resurrectionis die eam insulam repererint, uocat Hispanus pasca floridum re surrectionis die. Sex & uiginti inquiunt, se uidisse in- sulas, sed a colono prius præterlapsas, tanꝙ Hispanio- læ Cubæq; custodes, in quibus ueniẽtes Occeani ꝓcel læ illiduntur. Natiuũ in plærisq; Granatũ aurũ reperi- unt: monilia & isti uaria gestant, & laruis utũtur, tũ li gneis deauratis, tũ aureis ꝑpulchre ornatis. Opifices sunt ubiq; argutissimi. Ex laruis unã secũ attulit Franci scus Chieregattus, T. B. nuncius ad nostrũ Cæsarẽ in Hispania, ex ea colligere licebit, q̃li polleant ingenio. Nouacularũ structurã mirũ est uidere, ex lapidibus flauis quibusdã diaphonis uti crystallinis eas formãt, & cũ eis radunt haud secus ac si ex egregio chalybe factæ essent, Sed, quod spectatu dignum est, quando

 obtusam

obtusam iam habent ex exercitatione aciem, non co-
te, non lapide, neq; puluere illas acuũt, sed tantũ aqua
imposita temperantur. Sunt & apud hos instrumẽto-
rum & elegantium rerum mille genera, quæ longum
esset narrare, ac forte T. B. grauibus negotijs impli-
citæ tædiosum. Redeamus ergo unde sumus digres-
si ad Cozumellam, Iucatanam, ac Colluacanã siue Ol-
loam, terras dites ac elysias recenter repertas. a quibus
diuerteram reuertor. ubi quanti sint momenti tractus
illi, cognitũ est, Cubæ insulę habitatores Hispani, gu
bernatore Annunctę, nouã classem instruunt Carauel
larum decem, cum uiris quingẽtis, additis, uti leuis ar
maturæ, equis duobus bergantinis, quorum opera u-
tuntur ad uadosa littora, frequentium scopulorum di-
scrimina tentanda. Equos nauibus imponunt quinq;
mares, foemellas uero sedecim bello aptas. Fernãdum
Corchesium, qui tũc erat prætor urbanus, generalem
eligunt classis gubernatorem & prætorem, sub præto
res uero Alfonsum Fernandem Portucarerium, Franci
scum Montegium, Alfonsum Auilam, Alueradum cõ
mendatarium Spatensem, Ioannem Velasquẽ Diecũ
Ordassum. uentum sequuntur eũdem, ab angulo Cu
bæ ultimo, ad Occidentem, quã primũ Franciscus Fer
nandes Cordubensis, mox Ioannes Grisalua, ad pro-
spectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionem feci
mus, deueniunt, insperatus acer turbo captare terrã ue
tuit, uersis illos uestigijs ad Cozumellã Iucatanæ ori-
entalem

entalem fera tempestas transportauit. portum habet unicum hæc insula, cui nomen, sancti Ioannis porta, latine indiderunt, sex oppidis tantum contenta est, & aqua puteali, aut cisternali, fluminibus caret & fontibus, quia plana. quinque tantũ, ac quadraginta millepassuum spacio ambitur. Aufugiunt incolæ ad syluas nemorosas; oppida deserunt præ timore. uacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruuntur cibis, domorũ ornatus uariorum colorum, aulæa, uestesque, ac lodices amaccas appellant, ex gossapio natiuo reperiunt. En pater sancte, habent etiã innumeros libros. de his cũ cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis late dicemus. Perlustrant uniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua uis ingrueret, paucos reperierunt accolas, una foemina comite, per interpretem Cubensem, & Iucatanos tres alios abductos a primis Hispanis, foeminam hortantur, ut absentes accersat regulos. foeminæ familiares erant accolæ cum ea ducti, a foemina uocati per nuncios ueniũt reguli, fidem amicitiæ præstant, domos patrias alacres repetunt, multa ex raptis supellectilibus restituuntur, idololatras & recutitos esse reperiunt: pueros puellasque Cemibus imolant. Sunt Cemes nocturnorum lemurum simulachra quæ colunt. Interrogatus a me Alaminus Nauderus, Franciscus Montegius, & Portucarerius nuncij, qui regi munera attulerunt, unde imolandos habeant pueros puellasque. Ab insulis collateralibus, inqui

unt uaenum ducuntur permutatione auri aut aliarum mertium. Nusquam enim feralis monetæ dira sollici- tudo in tam uasto terrarũ spacio habitatores premit. idem aiunt de reliquis nuper inuentis insulis, e quib9 duas nominant Destam & Sestam, ubi nudi degunt; Puerorum puellarumq; inopia canibus litant. Canes alunt comedendos, uti cuniculos alit gens nostra, nõ sunt latrabiles, rostro uulpino, quos ad esum destinãt Pullos castrant, ad sobolem procreandam fœminarũ copiam, marium numerum exiguũ seruant, uti de oui bus pastores nostri, Pinguescunt castrati usq; ad qua drimestre mirum in modum. Ab his sacris nostri il- los deterrent, nephas esse ostendunt, legem petũt quã sequantur, esse deũ unicum qui cœlum creauit ac ter- ras bonorũ omniũ datorem, sub triplici persona uni- tum in substantia, facile persuadent: Cemes perfringi patiuntur: beatæ uirginis imaginẽ depictam a nostris præbitã in sacro sui templi loco sistunt, templũ ac eius pauimenta uerrunt, & abradunt, crucem ob ipsius dei atq; hoĩs laudẽ, ob salutẽ humani generis superimpo sitã recordatione adorandam receperunt, in templi ca cumine unã ingentem ligneam locant. conueniunt o- mnes deiparæ uirginis cum tremore reuerenti figurã suppliciter ueneraturi. p interpretes significarũt hi ac colæ esse ĩ Iucatana uicina ĩsula Christianos captiuos septẽ, qui ad eã, tẽpestatibus raptati, appulerãt, quin- q; tñ milionũ spacio dirimitur a Iucatana hæc insula.

Quinqua

Quinquaginta uiros cũ duabus carauellis prętor Cortesius ad id negotij destinat ꝑquisitores, Cozumellanos tres secũ aduehũt cũ literis ad Christianos, si qui reperiantur: ꝙ egregiũ facinus sint acturi, si aliquem adduxerint, ostēdit, rē ardenter cõmendat, ab illis nanq; sperat lucidiorem sole se tractuum illorum omniũ notitiam habiturum. Abeunt bonis auibus sex dies eis assignantur ad reditum, octo expectarunt: demissos in terram Cozumellanos nuncios trucidatos aut detētos suspicati sunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam nostri. De discessu ex Cozumella cogitabat iã uniuersa classis, opposita illam uis maris detinuit. Ecce ab occidente Canoã inspectant uenientem ab Iucatana, christianum unum e captiuis aduehit, septennio is uitam degerat apud Iucatanos, Hieronymum Aquillarem nomine, uirum Astigetanum Vandalum, quo gaudio se inuicem fuerint complexi, casus loquatur: infelicem sortē suam, & sociorum una amissorum enarrat, auditur attentis mentibus. nec dissonum fore arbitror nec tuæ beatitudini molestum, si rem ut accidit, recensuero. In meis Decadibus mentio facta est de nobili quodam Aldiuia ab Darianensibus misso. sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hispaniolã, admiranti Colono: proregi & senatui regis (ad quos ꝑtinet putati cõtinētis remediũ) significatũ q̃ rex oĩm penuria urgerentur, sinistris auibus miser Aldiuia ꝓuinciã suscepit in Iamaicæ insulæ hispaniolæ Cubæq;

bæ laterali a meridie prospectu repentinus uortex in harenosas detulit syrtes. Ea uoracia, cæca uada Hispani uocāt Viperas & quadranter uiperas, quia ibi multæ naues implicātur, uti uiperina cauda lacerti, discinditur Carauella, uix Alduue & e socijs trigīta licuit in Carauellæ scapham descendere, sine remis, sine uelis miserę raptantur a pelago defluenti, diximus nāq, in Decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labentia in Occidentem: tredecim errarunt dies inscij quo tenderent, nil esui aptum repererunt unquā, septem ex eis consumpsit fames, fuerūt ipsi marinis piscibus esca, in Iucatanam transportantur. Supcrstites iam inedia deficientes in crudelis reguli potestatē inciderunt. Valdiuam prætorem una & socios quosdam trucidauit, mox imolauit Cemibus, demū cū unitatis amicis comedit. Hostes aūt, aut appulsos hospites hi depascūt, de reliquo, a carne humana abstinēt. Hic Hieronym᷒ Aquillaris, & socij sex in tertium diem immolādi seruabantur, nocte ruptis uinculis truculenti manus tyrāni euasere ad Regulum huic infensum. Supplices confugiunt, admittuntur, sed in seruitutē. Admirandū auditu est de huius Aquillaris genitrice. ubi rem intellexit, illico insaniuit præ dolore, licet in nube tantū filium audiuerit, in potestatem carnes humanas edentium incidisse. hæc si quando carnes assas inspectat, aut uerubus affixas, clamoribus domum replet, inquiēs en matrem omnium miserrimā, en filij mei frustra. Ha

bita

Lecta igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumel lanos nuncios, coram Regulo hero, qui Taxmarus dicitur, quid Cozumellani afferant enarrat, de potētia regis eorum qui ad eas partes appulerunt, deq; uirorum fortitudine, de illorum beneficentia in amicos, de sæuitia in detractantes, uel eorū postulata respuentes, multa edisserit: trementem reddidit Taxmarum. det operam, ne hostes suam ditionem ingrediātur, seruum rogat, sed pacato ueniant animo. Pollicetur Aquillaris pacem, &, si opus fuerit, contra hostes auxilium & fauorem. Aquillarem dimittit, tresq; illi dat familiares comites: ita iunctim traijciunt ex Cozumella in Iucatanam, ad flumen, Alamino Nauclero regente, alias repertum, tendunt: fauces eius harenis erant conclusæ, uti de Nilo ægyptio legitur, flantibus Ethesijs, proptetea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine procedere, quamuis sit alias huiusmodi nauibus aptū suscipiendis. in bergantinos & nauium lintres ducentos uiros in littus exponit prætor. per Aquillarem pax offertur. Quid sibi uelint percunctantur accolæ: Dapes, inquit Hieronymus Aquillaris. Spacium erat ingens harenosum ad latus oppidi, illuc tendant, insinuant accolæ. eunt. postero die afferunt gallinas octo earū more, quæ sunt pauonibus neq; minores, neq; insipidiores, suffusci coloris, & tantum Maijcij, quantū uix sufficeret decem famelicis. Est autem Maijtium frumenti granum quo ipsi panem conficiunt, nostro pannico

non multum dissimile. Protestantur una ut inde disce
dant, propere ingens armatorum, ad nostos discedere
renuentes, multitudo cōcurrit, iterum, quid sibi uelint
per alienas terras uagantes, interrogant: pacem se cu-
pere, per Aquillarem respondent nostri, & rerum per-
mutatione dapes, aurumq́;, si aurum possident: nolle se
pacem aut bellum cum eis, respondent, abeāt iterum,
ni malint usq́; ad unum trucidari: nolle abire, nostri in
quiunt, non habita ciborum copia, quæ alendis militi
bus præsentibus sufficiat, crastinū adferēda cibaria si
gnant, mentiti sunt: mane sequēti nostris, qui castra lo
carant in harena, & fuerant pernoctati, tantundem af-
ferunt epularum, & sui Reguli nomine iubent abire.
Cupere se oppidū uidere, & potiores dapes, nostri di
cunt. Recusant illi, & terga uertūt submurmurātes, in-
edia nostri urgebātur, uictū quærere coguntur. In ter
rā mittit subprætores prætor, cū uiris centū quinqua-
ginta: Per diuersa tendunt ad oppidana rura, e turmis
unā, obuij barbari male tractabant, non longe ab erāt
socij audito strepitu, laborantibus socijs opē ferunt.
Alia ex parte prætor tormenta in bergantinos & sca-
phas locat, ad littus se applicat cū reliquis militib9, lit
tus tutaturi, & prohibituri descensum: properanti cur
su ad pugnā parati, occurrūt barbari, sagittis & iacu-
lis eminus nostros impetunt, feriūt imparatos, uigin-
ti circiter tormenta in hostes prætor exonerat, Stra-
ge globorū & stridore, ac flammaru eruptione percul
si per

si perturbantur palantes crurum tenus, in aquas se pro ijciunt, & nostri hostes insequũtur fugientes, una cũ perterritis oppidũ ingrediuntur, Continuo cursu bar bari traijciũt opidũ & domos deserũt. Ad fluminis ri pã protentum dicunt esse oppidũ, quantũ non ausim dicere. mille quingentorũ passuũ, ait Alaminus Nau clerus, & domorũ quinq; acuiginti milliũ, stringunt alij, ingens tamen fatentur & celebre, hortis interse cantur domus, quæ sunt egregie lapidibus & calce fa brefactæ maxima industria & architectorũ arte. Ad quas sedes habitabiles per decẽ & duodecim alicubi gradus ascenditur, & spacijs interiectis secãtur, Nemi ni quidẽ licet uicini murũ trabibus onerare, sunt do mus oẽs, triũ domorũ intercapedine, separatæ, culmis tamen & paleis coopertæ maiori ex parte, lapideis la minis pleræq;. Quadraginta hoĩm milia barbari pfes si sunt eo die pugnæ interfuisse, uictos tñ a paucis ob nouũ pugnãdi genus cũ tormẽtis, & quia prætor ĩ ter rã equites sexdecim exposuerat, qui pugnæ interfue rũt, a tergo barbaros adorti, turmas findebant celer ĩ cursu, nõ aliter q̃ si gregres ouiũ interficerent, perimẽ do, feriẽdo a dextris & a sinistris: Miraculo pculsi mi seri hæsitabãt, neq; exercẽdi tela loc⁹ dabatur, idẽ aĩ al arbitrabãtur hominẽ equo annexũ, uti de cẽtauris na ta est fabula. Duos & uiginti dies sunt potiti oppido, laute sub tecto nr̃i, sub dio barbari esuriẽtes degũt. ne q; sũt ausi nr̃os adoriri. munitiorẽ opidi ptẽ, ueluti arce

elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper, eruptionem timentes sono uacabant. Potanchanũ dicitur ab accolis oppidum, & a uictoria ibi adepta, Victoriam nostri appellarunt. Mira etiam de atriorũ ruralium ad delitias in prædijs ædificatorum magnificẽtia, magnitudine atq; elegantia, cũ solarijs, impluuiis, & tabulatis egregijs more nostro: Vt quatuor Hispani rurale quoddã ingressi, per horas quatuor in eo uagati fuerint, antequã ipsius exitum ob magnitudinẽ comperire potuerint. Per interpretes tãdem & captos in prælio regulũ & eius primarios accersunt, ut inermes & supplices ueniãt: datur opera, parent dicto, domus quisq; suas repetit, pacem illis præstant lege præposita, ut abhorrentibus humanorum corporum ceremonijs erga manes & pernitiosos dæmones, quorum simulachra uenerantur, abstinerẽt, nostroq; deo Christo coeli terrarumq; satori, ex uirgine mundo præstito & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mẽtis oculos, utq; regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicentur utrunq;, quantum breuitas temporis passa est instruuntur, restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E coelo missos arbitrantur uiros, qui adeo pauci numero ausi sint contra ingentem multitudinem manum conserere. nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam uiginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem littorũ terras quæsituri abeunt, sinum repetunt sub Grisalua

repertum ab Alamino, cui nomen dedere Bian sancti. Ioãnis: Bian uocat Hispanus sinum, pacatis animis ueniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans miliare, domorum, aiunt, mille quingentarum, super tumulo erectum. ad oppidi hospitia inuitãt nostros, dimidiam oppidi partem offerunt, Si perpetui uelint esse habitatores secum, putant, uel Potanchanẽsium exẽplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, uel sub talium uirorũ umbra sperasse in uicinos hostes fauorẽ & auxilium habituros: Perpetuis nãq; mutuis se bellis conficiunt imperij cupiditate. Recusant æternã sedem, annuũt temporaneæ. redeuntes ad littus nostros sequitur populus, Scenas illis & ramata magalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus a pluuia cooperiunt, castra ibi locant, ne marcescãt socij. Prætor alamino Nauclero & Francisco Montegio dat negotium, ut illius terræ occidentem uestigare intendãt, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus saucios. In Potãchano manet ergo prætor cum reliquis, Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad huncusq; sinum lenis erat decursus aquarũ, ubi paulo inferius ad occidentem adnauigarunt, ac si ex montibus altis a torrente raptarẽtur, ita impetus illos equoris breui spacio ad quinquaginta a socijs trãsportauit miliaria. in aquarum concursum incidunt. A leua uasta maris planities sese ostendit, quæ descendẽtibus ad occidentem undis obuiabat, uti duo ingen

tia flumina quando conueniunt ex aduerso. ita uide-
bantur a meridie uenientes aquæ, tanquam hostibus
in ius alienum pedem inferentibus, primis possessori-
pus uelle obsistere. Ex opposito terram uiderunt lon-
ge a leua & a dextra, minime fluctuabant, inter eos cõ
flictus uorticibus agitabantur in diuersa, qui fere illos
deglutierant, sine spe uitæ diu hæsitarunt, flectũt pro-
ras, aduerso torrente, unde uenerãt, luctãtur remis ue-
lisq; innixi, superare uix poterant impetum, quãdo se
cessisse putarunt ad minus passuum duo milia, una no
cte quatuor se fuisse retractos inuenerũt. Vicerunt tan
dem illud graue certamen deo fauẽte. Duos & uigin
ti dies in eo paruo maris spacio consumpserunt, ad so-
cios tandem redeũt, rem aperiunt, finem eum esse ter-
ram Colluacanæ, putatiq; continentis, adiudicarunt.
Terram uero procul uisam a fronte, uel continen-
ti nostro annexã, uel septemtrionalibus coniungi pla
gis ad Bachalaos. de quibus late in Decadibus. Re-
stat adhuc P. S. res hæc in dubio, detegetur aliquãdo.
dum Alaminus & Franciscus Montegius hæc secre-
ta inuestigarent a rege Prouinciæ, qui Multoxumam
dicitur, per unum ex eius proceribus prædicto impe-
rantem oppido, nomine Quintalbitor, multis pretio-
sis, mirisque modis laboratis muneribus aureis, ar-
genteisq;, & lapillis ornatis nostri donantur: statu-
unt ad nouum Cæsarem nostrũ mittere de colonia de
ducenda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto,
qui

qui eos cum mandatis miserat, ut prouinciis peragra-
tis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ine-
unt, in diuersa tendunt, errorem fore proponunt ali-
qui, Pars maior suffragatur, non esse de gubernatore
curãdum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad
regem scilicet deduceretur, uicit populus: A beni-
gno rege commeatum capiunt. Ad milia inde duode
cim in gleba fortunatissima condendæ coloniæ lo-
cum assignant, generalem eligunt gubernatorem, præ
torem ipsum Corthesium. Non desunt qui putent eo
inuito. Is magistratus alios creat, ad condendæ ur-
bis regimen. Portucarerium & Montegium, de qui-
bus satis, nuncios ad regem mittendos eligunt eo-
dem Alamino Nauclero duce, quatuor, sponte sua,
primarij nostras uisum terras ueniunt, regemq; adeo
potentem, ut eius auctoritas tam in infinitum pro-
tendatur, ducuntur & foeminæ duæ, quæ nostris, mo-
re patrio, pareant & obsequantur. Suffusca gens
est, auricularum torulos uterque sexus perforat,
gemmatosq; aureos perpendiculos circũferunt. Sed
uiri quicquid est inter inferioris labij marginem ex-
tremum, & dentium inferiorum radices pertu-
runt (uti nos auro digitos gestando circumligamus)
in eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili reti
nente interius prodeũtem, argenteũ Carolenũ æquat
eius morulis rotunditas, crassitudo digitũ, Foedius me
uidisse nun

uidisse nunquam recordor. Putant tamen ille elegan-
tius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exẽplo ꝙ uane ru-
at gens humana in sui cæcitatem, Quanq; fallamur
omnes edocemur. Existimat Aethiops nigrum colo-
rem candido pulchriorem. Putat & cãdidus aliter. de
tonsus capillato, barbatus imberbi, se credit esse spe-
ctabiliorem. Appetitu ergo urgente, non ratione sua-
dente tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, re
giturq; suo sensu quæq; prouintia, ut inquit diuus Hie
ronymus, Vana eligimus, a certis & cõmodis ab hor-
remus. Vnde habeant aurum satis dictum est, sed un-
de argentum nostri sunt admirati. Mõtes altos osten
dunt: horum cacumina perpetuis canescunt niuibus,
& paucis anni temporibus uerticem ostẽdũt, ob nu-
bium aut nebularum densitatem. Plana ergo uel mi-
tia montana, aurum procreare uidentur, asperi uero
montes & gelidæ eorum ualles argentum. aurichalcũ
etiam assequũtur, Secures bellicas nãq; ac ligones fos
sorios apud hos inueniunt, ferrum aut calybem mini
me. Ad munera ergo regi allata deueniamus, & a li-
bris ordiamur. Diximus libros habere gentes has. li
bros attulerunt, una cum cæteris muneribus, hi Col-
luacanæ noui coloni, procuratores, nuncij, multos.
Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum te-
nui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt es
se, uti uidemus, non in saliceo aut ulmeo, sed uti cerne
re fas est in palmularũ esui aptarum, tela dura folia ex

teriora

tersora intersecante: ueluti retia foraminibus & maculis angustis cõtexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hinc formam mollefacta côuertunt, & extendunt ad libitum: dureq; facta liniunt gipso. Putandum est, aũt aliqua gipso consanguinea materia tabellas uidisse B. T. Credendum est gipso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid uenit in mentem, scribi potest, dehinc spongia uel pannulo deleri, ut denuo reiteretur. Ex ficu um tabellis fiunt libelli, quos magnarum domorũ dispensatores per fora secum ferunt, stiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quãdo iam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distendũt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non solutas, sed tenaci bitumine flexibili adeo cõiunctas, ut ligneis compactæ tabellis, arguti librarij uideantur manus subijsse. Quacũq; pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerũt, duæ paginæ apparent, totidem sub illis latent, nisi protendatur in longũ. Sub uno nanq; folio multa coniuncta folia consistunt. Sunt characteres a nostris ualde dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq; ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more: Aegyptias fere formas æmulantur: Interlineatim hominũ, animaliumq; species, regum præcipue ac procerũ depingunt: quare credendum est gesta esse ibi maiorum cuiusq; regis conscripta, quẽadmodum nostra fit tempe

ſtate. Videmus ſæpenumero eos generalibus hiſto-
riis, fabuloſis etiam codicibus, ipſius rei, quæ narra
tur, ad alliciendos emere cupientium animos autho-
rum, figuras interſerere, arte quoq; grata ſuperiores ta
bulas cõpingũt, nil differre a noſtris clauſi uidentur:
legũ quoq;, & ſacrificiorũ, ceremoniarũq; ritus, aſtro-
nomicaſq; annotationes, & cõputationes quaſdã; ſemi
nandiq; rões & tpa, libris cõmendãt. Annũ ab occaſu
eliaco uergiliarũ incipiũt, & menſibus claudũt lunari-
bus. Menſem aũt a luna nominant Tona, cũ menſes ſi
gnare intendũt, tonas inquiũt, lunã eorũ lingua tona
dicũt, Dies aũt a ſole, unde tot ſoles, tot dies. Eorũ idi
omate ſol Tonaticus dicitur, alicubi tñ aliter. ſed nulla
ratione moti, annũ diſtribuũt in mẽſes uiginti, menſes
aũt etiã diebus uiginti concludũt. Templa q̃ frequen-
tant, aureis ornãt auleis, & ſuppellectibilibus gemeis
admixtis, die illuceſcẽte turificãt tẽpla; piaſq; ſpargũt
preces ante rerũ initia. Horrendũ facinus in ſacrificiis,
& iſtorũ tractuũ habitatores oẽs ꝑ uictimis pueros
puellaſq; ſacrificãt, eo mõ quo ſupra dictũ eſt. Quo tẽ
pore ſemina iacit in terrã, & qñ iã ſpicat ſegetes popu-
lus, ſeruos ꝑtio emptos, laute depaſtos & ꝑtioſis ueſti
bus ornatos ſuis Cemibus deſtinat ſacrificandos, ꝑ di
es uiginti imolãdos circũducũt, trãſeuntes ꝑ uicos op
pidani ſuppliciter ſalutãt, ueluti iter coelites ꝓpediẽ an
numerãdos. Acri alia pietate Cemes uenerãtur, ſuũ ꝓ-
priũ ſanguinẽ offerũt, e lingua, hic e labiis, ille ex auri
bus.

bus, aliqui a pectore uel femore, aut cruribus, multi a-
cutis nouaculis uulneratim emũgũt sanguinẽ, quẽ ma
nu receptũ roratim ꝓiectũ cœlũ uersus, ꝑ templi paui-
menta cõspergũt: ita placatos reddi deos arbitrantur.
A uilla Ricca, id est noua colonia, distat miliaria nouẽ
oppidũ domorũ quindecim milliũ, ueteri incolarũ no
mine Cempoal, nouo Sibylla: regulũ reperiũt clausos
habentẽ imolandos seruos quinq;, abductos, regulus
supplex repetit, inquiens, pniciem mihi regnoq; huic
meo uniuerso astruitis, si seruos imolãdos mihi aufere
tis, irati nr̃i Cemes sata oĩa a gurguliõibus corrodi uel
grãdinibus deturbari, aut siccitate cõsumi, uel torrẽti-
bus imbrib⁹ uastari ꝑmittẽt cessantib⁹ sacrificijs. Ne
desꝑati desciscerẽt Cẽpoalani, minus malũ elegerũt, in
ꝑñtia rati nõ esse tẽpus eis inuitis ꝓhibere, quin uete
res ritus exerceãt, seruos restituerũt. Licet illis sacer-
dotes gloriã æternã, & ꝑpetuas delitias polliceãtur, de
orũq; familiaritatẽ post huius sæculi ꝓcellosos dies,
mœsti tñ hæc promissa auscultabant, maluissentq; libe
rari. Sacerdotes Quines appellant, singulari numero
Quin, cœlibes uiuunt & incorrupti. cum timore reue
renti sacerdotes uenerantur. hostium & in bello ca-
ptorũ ossa, carnibus excisis in fasciculos ligata, ad Ce-
mium pedes suspendunt, ueluti uictoriæ trophæa, ui-
ctorum titulis suppositis. Notandum aliud, Sanctita-
ti Tuæ gratum. Referunt anniculos iam pueros puel-
lasq; cum pijs ceremonijs, sacerdotes in templis aqua

 in cru

in crucē cū urceolo capiti supiniecta baptizare uidentur, uerba nō pcipiūt, actus & murmura licet animaduertere. Neq3 illi, uti Maumatici aut Iudaei, putant eorū tēpla uiolari, si alienigenae legis qsq3 corū sacris inter sit. De libris, tēplis ac sacrorq3 ritibus satis dictū putamus, ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerūt molas, uti trusatiles, unā aureā, argenteā alterā, solidas, tenues tm̄, circūferentia fere pari spitanarum octo, & uiginti ponderis Castellanorū, est aurea triū miliū octingentorū. Diximus Castellanū esse monetā aureā, q̄ ducatū triente superat. eius centrū occupat ueluti regis in trono sedētis cubitalis imago dimidia, ad genu usq3 uestita, Genij similis, eo uultu, quo nocturnos lemures pictores nrī pingere sunt soliti, cāpus ramis, floribus effigiatus, eadē est argenteae facies: Fere idē pondus utrunq3, metallū purū. aurea etiā grana rudia, nō cōflata, in argumētū auri natiui, uti ciceres aut lentes, attulerunt. torques quoq3 aureos duos, quorū alter cōstat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, nō pyropi tm̄, duo & triginta supra ducentū, Virides aūt tres & octoginta supra centū, non smaragdi tm̄. Eiusdē sunt existimationis illi qua hi apud nr̄os nobiles: Ab eius torquis fimbria tintinabula pendent aurea septem & uiginti, figuris q̄tuor gemmeis auro ligatis intersecta. Dependēt a singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenalarū aurearū, p gyros rubris ornatarū lapillis centū duobus, uiridibus autē
centum

centũ ſeptuagintaduobus, ſex & uiginti aureoꝝ tinti nabuloꝝ elegãter cõptorũ, in ipſius torquis medio decẽ ſunt inſertæ magnæ gemmæ auro circũligatæ, a quibus centũ ꝑpendiculi ſuſpenſi egregie laborati. coraceos coturnos diuerſoꝝ coloꝝ afferũt, forte duodecim, hos auro, argẽto illos, gẽmis alios fultos, colorib⁹, tũ glaucis, tũ uiridib⁹, a ſingulis tintinabula pendẽt aurea. Tiaras mitras uarijs gẽmis inſutas, glaucis ſaphiros æmulãtibus refertas, portãt. de criſtis, ʒonis, & flabellis plumeis, qd referre queã, nõ ſentio. Si qd unq̃ honoris hũana ingenia in hmõi artib⁹ ſunt adepta, principatũ iure merito iſta cõſequẽtur. Aurũ gẽmaſq; non admiror quidẽ: q̃ induſtria, quoue ſtudio ſuperet op⁹ materiã, ſtupeo. mille figuras & facies mille ꝑſpexi, q̃s ſcribere neq̃o. Quid oculos hoim, ſua pulchritudine, æque poſſit allicere, meo iudicio uidi nunq̃. Notarũ nobis uolucrũ ſunt pennæ lucidiſſimæ, uti pauonũ aut faſianorũ caudas uiſas admirarẽtur: ita & nos illorũ pẽnas, quib⁹ & flabella & criſtas cõficiũt, & elegãtia ornãt cuncta: Glaucos, uirides, flauoſq;, ac rubros, ac cãdidos, ſuffuſcos etiã colores pẽnis ineſſe natiuos inſpeximus: auro cũcta illa inſtrumẽta cõfingunt. Galeas attulere duas gẽmis glaucis cooptas, unã tintinabulis aureis fimbriatã, & aureis plurib⁹ laminis, duobus aureis calculis tintinabula ſuſtinẽtibus, Altera gẽmis eiſdẽ, ſed q̃nq; ac uiginti fimbriata eſt tintinabulis aureis, criſtata uiridi uolucre Conũ occupãte, cui⁹ pe

des,rostrũ,& oculi,aurea. Singla uero tintinabula singuli sustinẽt aurei calculi,fuscinas q̃tuor tridentes pẽnatas uarijs coloribus intextas,quarũ dẽtes sunt gemmei filis aureis colligati. Eodẽ ordine sceptrũ ingẽs gẽmeatũ cũ duobus aureis tintinabulis;aureũ etiã brachiale,calceos ex corio ceruino,aureo filo cõsutos,sola candida subiecta,ex lucido lapillo semi glauco,una & candido circũseptũ auro speculũ sphingẽ, Forte lapidẽ diaphoniũ auro circũligatũ,magni lacerti caput, & cocleas ingẽtes duas,anates aureas duas,& uariarũ uolucrũ species aureas. Quatuor & pisces cefalos aureos,& ex auricalcho uirgã.pẽnis miris modis insuta oĩa. Portarũt bellicas peltes,& ancylia. Scuta q̃tuor& uiginti aurea,& argentea quinq;. Mitrã plumis uarijs cõtextã,in cuius fronte media,lamina insculpta est aurea,effigiata Cemi idolo. Figurã q̃tuor aliæ sepiũt,in modũ crucis,aureæ laminæ, uariorũ animaliũ, leonũ puta,tygriũ,& luporũ capita,uirgis & tabellis formata animalia,ipsorũ corijs supinsutis,auricalcheis tintinabulis ornata, & diuersorum animalium corijs integra,& egregie confecta. Lodices uarias gossampinas,candido,nigro,& flauo coloribus intextas:duas auro & gẽmis dites:tresq; alias pennis& gossampino intextas scacorũ ludo;quod argumentũ est & scacorũ fritillos habere eos in usu. Aliã a fronte nigro, candido,rubroq; coloribus intrinsecus rasam sine uarietate Aliã eodẽ modo intextã,aliorũ colorũ,rota nigra me
dium

diũ tenẽte, radiata pẽnis lucentibus intermixtis: cādidas & alias lodices duas, peristromata, aulea, & sagulũ, patrio more, uiri gestamẽ: & textas interiores: & capitis uelamīa uaria tenuissima, & pleraq; alia pulchra uisu magis q̃ ꝑtiosa, quæ arbitror iā T.S. tædiora potius fore q̃ delectabilia narratu. Prætermitto & inũeras nauigantiũ particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstris, & aduersis multis, quæ in suis annotatiōibus quisq; edisserit, in nostroq; regio rerũ Indicarum senatu leguntur: ex uarijs & multis eorum indicibus, & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerũ tamen latores & Ferdinandus Cortesius classis ipsius præfectus, & condendæ coloniæ nouæ in extremis terris autor, a regio indico senatu contra rectũ iustũq; fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ gubernatore, qui eos autoritate regia miserat, prouintiā susceperint ab eius mandato alienā, quiq; uenerint, licet ad regẽ, se insalutato. p ꝓcuratorẽ fugitiuos latrones, & læsæ maiestatis reos Cubæ gubernator appellat. Illi aũt se maius multo præstitisse regi obsequiũ, uenisseq; ad maius tribunal arguunt. Petit capite puniantur gubernator, Petũt magistratus isti & sumptorũ tot laborũ & periculorũ præmiũ. ꝑmiũ & mulcta differtur, ut pars utraq; audiatur statutũ & sancitũ est. Iā ad Darianenses Vrabæ sinus in putato continenti habitores ueniamus. Dariene dixim⁹ esse fluuiũ in occidẽtale Vrabæ sinus cadentẽ latus: in huius ripa Hispani

coloniã, reguloCemato ui armoꝝ pulso, posuerũt. Coloniæ nomẽ ex uoto pugnæ tpe ꝓmisso dixere, sancta Maria antiq. Ad hos diximus in calce decadũ fuisse missos eo anno quo scribere desijmꝰ, duce Petro Aria Abulensi, uiros mille ducẽtos, id petẽte Vasco Mugnoe Balboa: Qui primus Australe Pelagus latẽs adhuc detexerat, & Darienẽsibꝰ ꝑerat. Appulso ad Darienẽ Petro Aria gubernatore cũ ampla regia potestate, diximꝰ fuisse destinatos ꝑ diuersa, cũ uarijs peditũ turmis diuersos centuriones. Breuibꝰ absoluã, qa horrida oĩa, suauia nulla. ex quo nr̃æ decades desierũt, nil aliud actũ est, nisi perimere ac perimi; trucidare ac trucidari. ad uoluntatẽ creauerat rex Vascũ, nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperiũ, dissiderũt animis, cõfuderũt oĩa. Intercessit tẽpus, Ioãnes Caicedus Franciscanæ religionis pulpitarius Vasco promisit filiã in uxorẽ Petri Ariæ. Ars, inter rerũ duces, qua cõueniant, nulla reperitur. Dissident multo acriꝰ, & res ad talẽ casum deducta est, Vt occasionẽ nactus in Vascũ Petrus Aries processu ꝑ prætores urbanos formato, iugulari Vascũ mandauerit, Et una primarios quinqꝫ alios, inquiens Vascũ sociosqꝫ defectioni studuisse in mari Australi, ubi classiculã nauigiorũ q̃tuor Vascus ipse construxerat, ad Australia putati cõtinentis littora inuestigãda, dixisse Vascũ cõmilitonibꝰ tercẽtis, quos secũ hẽbat: En qd uiri tot laborũ & ꝑiculorũ mecũ participes alieno subiecti semꝑ impio erimus: Quis ferre possit iã

huiꝰ gubernatoris insolētiam, litora haec sequamur quo sors dederit, & inter tot elysias ꝓuincias tā uastæ telluris, unā eligamus, in q̄ nobis ipsis qđ uitæ supest liberi iā tādē uiuere possimꝰ: Quis hoim nos repire poterit, aut reptis uim īferre? res ad gubernatorē delata ē, Vascū ab Austro accersit Petrus Aries, paret dicto Vascꝰ ī catenas cōijcitur; negat Vascus tale cōsiliū cogitasse, testes q̄rūtur malefactorū q̄ patrauerat, ab initio dicta colligūtur, morte dignꝰ cēsetur; pimit̄. ita laboribꝰ & piculis, q̄ subiuit innūera miser Vascus, qn̄ maiores se titulos adepturū sperabat, finē imposuit. Classiculā Petrus Aries ipse, uxore in Dariene relicta, cōscēdit, scrutaturꝰ littora: nōdū an redierit ītelligimꝰ. Neq; ipsi deest fortuna. Iā alius ē designatꝰ gubernator, dictꝰ Lupus Sosa, ex fortunatis insulis, ubi extitit ꝓrex, reuocatus ad Dariene; qđ stomachi sit habiturus, si redierit Petrꝰ aries, boni iudicēt. nil unq̄ gloriā dignū sub eo actū est, nimiū remissum ab initio fuisse hinc arguitur, illinc aūt nimis indulgētem, & pa℞ seuerū in corrigendis erroribꝰ. de hoc satis. Omissa q̄dā repetamꝰ, de flumine ingēti Dabaida ꝓfundissimo, dicto a nr̄is Grandi, Qui labitur in ultimū Vrabe sinus angulū ꝑ portas (uti Nilus in ægyptū mare) septē. late in decadibus, q̄ eiꝰ mōtana sint auro ditissima, ex accolarū relatu dixi. Dabaidæ arcana scrutaturi, Vascus & p̄tores alij, cōpositis agminibꝰ, aduerso flumine, cū nauibꝰ diuersarū specierū, q̄ter cōscenderūt q̄draginta milia passuum

suũ primo, mox quinq̃ginta, demũ octuaginta, ex trã∫
uerso aẽs. O ingẽs facinus, gẽs nuda uestitã, inermis ar
matã, pfligauit ∫p, trucidauit ad unũ, aliqñ uulnerib⁹
cõfecit oẽs. Sagittis bella gerũt uenenatis, Et qua uisu
hostiũ carnes assequũtur detectas ictum figũt certissi
mũ. Habẽt & iacula, q̃ pugnæ tpe tã crebra iaculãtur
eminus, ut more nubis solẽ hostib⁹ eripiãt: habẽt &
ligneos durefactos enses latos, qbus cominus certãt
ferociter, si ad man⁹ deueniatur. & Vascũ ipm multis
uulneribus cõfecerũt aliqñ. Ita flumẽ Debaida inex-
ploratũ relinqtur. Restat ut de Hispaniola, reliqrũ in-
sularũ genitrice, pauca dicamus, resarcitus est in ea se
natus, quinq; sunt additi iudices, qui uniuersis illis tra
ctibus leges pbeant. Sed ppediẽ colligere in ea aurũ,
licet sit auro pregnãs, desinet: quia fossores deerunt, ad
exiguũ miseri accolæ reducti sunt numeꝝ, quoꝝ opa
auro legẽdo usi sunt, absumpti sũt ab initio bellis acri-
bus, fame multo plures, quo anno radicẽ, q̃ panẽ nobi
liũ cõficiebãt, eruerũt, & a maijcio grano seminando
pane populari abstinuerũt, Reliquos uarij morbi (ig
noti hactenus) anno M.D.XVIII. qui tanq̃ morbosas
pecudes cõtagioso halitu eos inuaserãt, & una, ne mẽ
tiamur, auri cupiditas, in quo effodiẽdo, cribrãdo, ac
legẽdo miseros, post iacta semina, otiosis ludis, ac tri
pudijs, & piscationi, aut pui cuniculi uenationi assue-
tos, inhũane nimis exagitarũt. Iã p regiũ uniuersũ se-
natũ sancitũ est, ut liberi reducãtur in populos & agri
culturæ

culturæ generationiq; indulgeant, Serui aũt & aliũde em-
pti, ad id aurifodinarum opificiũ trahantur. De auri mor
tifera fame satis dictũ. Auditu est mirandum, quantum in
hac insula coalescant omnia. octo & uiginti sunt in ea tor
cularia erecta, quibus magna saccari copia extorquetur.
Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula
creari, q̃ alibi usquã, ad crassitudinẽ lacertalẽ aiunt & uiri
lis staturæ, ac semis, altitudinẽ nutriri, &, quod maius, Va
lentiæ Hispanæ, ubi ingẽs saccari copia quotãnis elicitur,
ubicunq; saccareis cannis inuigilatur, quinq; uel sex,
aut qñ copiosius, septẽ phialas cannas quæq; radix partu
rit, in Hispaniola uiginti aut triginta interdũ. Quadrupe
dũ est in ea copia imẽsa. Auri rabida sitis a cultura Hispa,
nos hactenus diuertit. triticũ augetur in immẽsum, ut cen
tesimũ aliqñ reddidisse dicatur, Vbi cura sit in collib⁹ aut
mõtanis iugis, ad Boreã p̃cipue uersis, tritico serendo in-
tendere. Coalescũt & uites in eisdẽ p̃tibus. De arboribus
uero cassiam fistulã gignẽtibus, ex insulis putato continẽ
ti uicinis asportatis (de q̃bus mẽtionẽ fecimus in decadũ
libellis) quid dicemus? tãta est iã copia, ut post paucos an
nos librã sim⁹ untiæ loco a pharmacopolis habituri. De
syluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ insulæ p̃roga-
tiuis, & naturę in illã porrecta beneficẽtia, satis multa in
decadibus: Placuit tñ pleraq; repetere, quia a grãdium ne
gotiorũ mole arbitror ad huiuscemodi rerũ recordatio-
nẽ T. B. ingeniũ diuertisse. nec labia detorquẽt, quæ sunt
sapida, modo materia p̃tiosa p̃tiosis uestibus induatur.

F I N I S

